

ביאורים

מהדורת אור עציון

²⁹³ ועוד שואלים, הרי הקב"ה הוא הסיבה לכל הדברים שקורים בעולם, אם כן איך יתכן שהקב"ה יכניס צדיק למצב בו הוא חייב לשקר על מנת לחיות, הרי כך הוא גורם לו לחטוא ולשקר? יש לכך כמה תשובות:

²⁹⁴ **תשובה ראשונה** - כאשר נחקור מי באמת הביא את האדם למצב בו הוא חייב לשקר ניווכח, שהאדם אחראי לכך, מפני שלא חישב את מעשיו וזהו חטא. הטענה כי ה' הביא את האדם למצב זה היא התחמקות מאחריות והטלת האשמה על ה', ועל כך נאמר (משלי יט, ג): "אולת אדם תסלף דרכו, ועל ה' יזעף ליבו". וכתב רבנו בפירושו על פסוק זה: "אמר את זה לעצור בני אדם מלהטיל מה שיארע להם ביגיעתם בעולם הזה על ה', כמו שעשו השבטים באמרם (בראשית מב, כח): "מה זאת עשה אלקים לנו", והיה זה ממה שעשו בידיהם, אלא נאמר על כל מאורע כמו שאמרו בעת שהודו על כך: "אבל אשמים אנחנו על אחינו" (בראשית מב, כא), לפי שאינו עושה בנו כי אם הטוב לנו. ולפיכך תמצא את עלי אומר (שמואל א' ג, יח): "ה' הוא הטוב בעיניו יעשה", ודוד אומר (מלכים ב טו, כו): "הנני יעשה לי כאשר טוב בעיניו", ואמר חזקיה (ישעיה לט, ח): "טוב דבר ה' אשר דברת" וכפי הכלל שקדם שכל יסורין שמביא על עבדיו לא יבצר שיהיו או למרמק מה שקדם או ניסיון כדי לגמול לאדם עליהם שכר וגמול".

²⁹⁵ **תשובה שנייה** - גם כאשר האדם נמצא במצב בו האפשרות היחידה שלו להינצל היא רק באמירת שקר, הוא יכול לומר את הדברים בשינוי לשון, כך שלא ייחשב מה שאמר לשקר גמור. כך ראינו אצל אברהם, כאשר נקלע למציאות כזו במצרים אמר לשרה (בראשית יב, יג): "אמרי נא אחותי את", המילה אחותי אינה שקר גמור, מפני שהמילה אחותי מתייחסת גם לקרובות משפחה, לאברהם אין נחשבת הטעיה זו לחטא, מכיוון שהבעיה מתחילה במצרים, שאין זו דרך ארץ לשאול גר המגיע לארץ חדשה על עסקי אשתו, וכיוון שעשו שלא כהוגן, עשה עימם שלא כהוגן.

²⁹⁶ ועוד, אברהם אמר להם כך מפני שהוא כבר חווה חוויה דומה אצל אבימלך, כמו שנאמר (בראשית כ, יא): "רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי", (דברי רבנו צריכים ביאור, כי משמע מדבריו שהמקרה של אבימלך היה לפני המקרה עם פרעה, והרי זה הפוך, מקרה אבימלך היה אחרי מקרה פרעה).

לב הדברים

ההצלחה במצוות - בהתאם למאמצים שלנו

מקורות רבים מביעים את הרעיון ש"אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוון את ליבו לשמים" [ברכות יז א]. היינו: המאמץ קובע, ולא התוצאות. עיקרון זה אפשר להבינו במספר אופנים. יש המבינים מתוך כך שאין כל חשיבות לתוצאות, אולם מקורות שונים מראים שאכן הקב"ה מתחשב מאוד בתוצאות של המעשים שלנו. סוף סוף יש צד בעולמנו שהוא עולם של תוצאות - כך ה' בחר לברוא את עולמנו. אדם שנפלה ממנו פרוטה ומצאה עני - הקב"ה קובע לו שכר [רש"י בשם ספרי, דברים כד יט], כי יש פה תוצאה, אף-על-פי שאין פה מאמץ. לעומת זאת המנסה לתת צדקה לעני ונפל על רמאי מתחזה - לא יקבל שכר [בבא בתרא ט ב]. אף שיש כאן מאמץ, אין כאן תוצאות. אם כן, התוצאות חשובות. כשחז"ל אמרו שהקובע הוא המאמץ (כיוון שהעיקר 'שיכוון ליבו לשמים'), אין משמעות הדברים שאין חשיבות לתוצאות, אלא שמאמצינו הם שיקבעו את התוצאות. הקב"ה שולח לכל אחד תוצאות מוצלחות יותר או פחות על פי הרמה שבה הוא מתאמץ לפניו (גם אם לא תמיד נבין את חשבונותיו של ה'). וכפי שאמרו חז"ל: "שכר מצווה מצווה" [מסכת אבות ד ב]. בשכר מצווה שעשה האדם, בשכר התנהגות נאותה לפני הקב"ה, יזכה למצוות - יזכה שהפרוטות שייפלו מיידו יגיעו לעני. זהו העיקרון שעומד בבסיס דברי רס"ג. אם הגענו למצבים שבהם נאלצנו 'לרדת קצת', ולא יכולנו להתנהג בדרך לכתחילאית כפי שהיינו רוצים, אין לנו להאשים אלא את עצמנו. כל אחד מקבל מצבים, הזדמנויות והצלחות בהתאם למגיע לו.

שקרי המאמין

²⁹³ וְשׂוֹאֵלִים עוֹד כִּיּוֹן שֶׁכָּל הַמִּקְרִים מִתְחַדְּשִׁים בְּמִצְוֹתָו, כִּשְׁהוּא מְסוּבָּב לְמֵאֲמִין שֶׁיִּכְזָב בְּעֵבֹר דְּבַר שֶׁמִּצְרִיכוֹ אֶל הַכֶּזֶב, הוּא אִם כֵּן הִבִּיאוֹ אֶל הַכֶּזֶב? יֵשׁ בְּזֶה שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת, ²⁹⁴ אחת מהנה, כי המעין פְּשִׁיעִין הֵיטֵב בְּאֵיךְ יִצְטָרֵף הָאָדָם לְכֶזֶב, יִמְצָא לוֹ סִבָּה מִחֻטָּא הָאָדָם בְּהִנְהָגָתוֹ, וְיִשִּׁיב הַדְּבָרֹׁ על בּוֹרְאוֹ, כְּמָה שֶׁכְּתוּב (משלי יט, ג): אֲנֹלֵת אָדָם תִּסְלַף דְּרָכּוֹ וְעַל ה' יִזְעַף לִבּוֹ. ²⁹⁵ וְהֵאֲחָרֵת שְׁעַם הַשֶּׁכֶּל אֲשֶׁר הִרְפִּיבוּ בוֹ, אֵינְנוּ צְרִיף אֶל הַכֶּזֶב לְעוֹלָם, כִּי כְּאֲשֶׁר יֹאמֵר מֵאֲמֹר שֶׁאֲפָשֵׁר שֶׁמְכִירִים אוֹתוֹ עַל אֲמַתַּת הַהֶגְדָּהׁ עַל דְּרָף הַעֲבֵרַת הַלְשׁוֹןׁ, הוּא אוֹמֵר אֲמַת, וְאֵין (עליו) מִסְבֵּרַת הָעוֹל בְּדַבְּרָיו. וְזֶה כְּמוֹ שֶׁאֲמַר אַבְרָהָם עַל שָׂרָה אֲחֹתִי הִיא (בראשית כ, ב), וְהוּא רוֹצֵה קְרוֹבָתִי, כְּאֲשֶׁר מְצָאנוּ לוֹט שֶׁנִּקְרָא אַח מְדָרָף הַלְשׁוֹן. וְהֵם סִבְרוּ שֶׁהִיא אֲחֹתוֹ בְּאֲמַת, וְלֹא הִיא חֻטָּא עֲלֵיו בְּזֶה, אֲבָל הַחֻטָּא עֲלֵיהֶם, כִּי הֵם עוֹלוּ, כִּי דְרָף בְּנֵי אָדָם לְשֶׁאֵל הָגֵר עַל עֲנִיָּנוּ וְעַל תּוֹעֲלוֹתָיו, וְעַל מָה שֶׁהוּא טוֹב לוֹ, וְעַל מָה שֶׁצְרִיף לוֹ, וְאֵין דְּרָף לְשֶׁאֵל אוֹתוֹ עַל מִי שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ וְמָה הוּא מְפֹנֵה, ²⁹⁶ וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁכָּבֵר נִסָּה בְּזוֹלָתוֹׁ, כְּמָה שֶׁכְּתוּב (בראשית כ, יא): כִּי אֲמַרְתִּי רַק אֵין יִרְאֵת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגוּנִי.

מְסוּבָּב - גורם. **וְיִשִּׁיב הַדְּבָרֹׁ** - יאשים. **אֲמַתַּת הַהֶגְדָּה וכו'** - אמירה שאפשר לפרשה כאמת לפי הבנה מסוימת במשפט. **הַעֲבֵרַת הַלְשׁוֹן** - משל ומליצה. **בְּזוֹלָתוֹ** - במקרה נוסף.

